

Sinistere moord

Voor de vierde maal in de geschiedenis is een Amerikaanse president vermoord: John F. Kennedy. Een schok ging door de wereld. Onwillekeurig traden daarbij de menselijke aspecten van de ramp op de voorgrond. Het bericht leek zo onvoorstelbaar toen het in al zijn koude nuchterheid kwam. Op het zelfde ogenblik zag men in zijn herinnering foto's en beelden van de enthousiaste, nog zo jeugdige, staatsman als hij redevoeringen hield van wereldhistorische betekenis. Daarnaast drong zich de gedachte op aan mevrouw Kennedy, steun voor haar man in moeilijke ogenblikken of stralend middelpunt bij ontvangsten.

Het verstrijken van een luttele seconde kan ons mensen brengen in situaties, waarin de eigen vermogens tot het uiterste worden beproefd. Geplaatst als we toch al zijn in een wereld, die ons in menig opzicht voor raadsels stelt, kan de vraag naar de zin van dit alles opeens een buitengewoon beklemmende worden. Men is zich dat niet steeds bewust. Zeker niet in een jachtige tijd, die velen gemakkelijker naar de uiterlijke kanten van dit bestaan dan naar het wezen der dingen drijft. Vergeten wij nooit, dat aan die aanvaarding en humanisering van de ons omringende wereld voortdurend moet worden gewerkt. Het is niet alleen in de moeilijke ogenblikken, dat in de solidariteit, de verbondenheid met de medemens, onze troost en onze hoop is gelegen.

Veel troost wenst men mevrouw Kennedy zo van ganser harte toe. Is er daarnaast voldoende hoop voor de mensheid? In een enkele seconde leek 's werelds lot verschoven. Welke zullen de internationale consequenties zijn van deze moord? Want de individu mag zich dan klein voelen tegenover de grote wereldproblemen, een zekere invloed op de gang van zaken kan men hem geenszins ontfagen. Hoeveel verschil maakt het niet wie president van de Verenigde Staten is? De vermoorde president was er een, die niet slechts duidelijk het goede met de wereld voor had, doch ook over het vermogen leek te beschikken ons geleidelijk in de juiste richting te stuwten. Verdediger van vrijheid en menselijkheid, paarde hij voortvarendheid waar mogelijk aan behoedzaamheid waar wenselijk.

Zijn beleid in de rassenkwestie en de Cubaanse crisis heeft dat getoond.

Wat kan het motief tot de aanslag zijn geweest, anders dan de uiting van een krankzinnige? Direct na de aanslag kon men óók denken aan een met Cuba bevriende communist of een segregationist uit het donkere Zuiden. Terwijl deze regels geschreven worden maakt de moord op de enige verdachte het onzeker of het ware motief nog wel ooit zal worden onthuld.

Intussen blijft de verbijstering. Dezelfde verbijstering, die een achtjarig jongetje uit de derde klas lagere school tot uitdrukking bracht, de dag na de tragedie, in de volgende woorden:

President Kennedy

Ik vind het laf. Ten eerste zijn er vrouw en kinderen. Ten tweede: ze zijn er niet op berekend (al is het de bedoeling van de moordenaar). Ten derde: het is een verlies voor de hele wereld en niet alleen voor Amerika. Ik begrijp niet waar hij het lef vandaan haalt.

Ik denk dat het een gek is geweest, want aan iemand die bij zijn verstand is kan je zo'n opdracht niet geven. Bovendien was President Kennedy een goeie President. Het kan door een Rus gedaan zijn, het kan ook gedaan zijn door iemand die niet wil dat hij naast een neger in een café zit.

Rth.

De vrede ligt niet alleen in letters en verdragen, maar in het hart en de geest van alle mensen. En als zij daaruit is verdreven dan kan geen wet, geen verdrag, geen overeenkomst en geen organisatie de vrede handhaven. Laten wij daarom niet al onze verwachtingen gronden op perkament en papier – laten wij er ook naar streven de vrede, het verlangen naar vrede en de bereidheid tot vrede neer te leggen in het hart en de geest van alle mensen.

John F. Kennedy

Kritisch allerlei

De generale synode van de Nederlands-hervormde kerk heeft het interimrapport over de betrekking tussen kerk en humanisme aanvaard. Wij citeren daarover de N.R.C.:

„Het rapport acht er veel voor te zeggen, dat de kerk de aanspraken van het Humanistisch Verbond niet alleen ongemoeid laat, maar de realisering ervan in ons staatsbestel ook bevordert. In de eerste plaats omdat niet alleen in kringen van het Humanistisch Verbond velen nog van mening zijn, dat de christelijke kerk alleen maar op grond van opportunistische overwegingen tolerant is, maar in wezen de vrijheidsrechten van andersdenkenden niet erkent. In de tweede plaats omdat gesteld kan worden, dat het Humanistisch Verbond zich keert tegen de nihilistische tendensen in onze samenleving en dat reeds daarom alleen het de ruimte voor zijn werkzaamheden dient te ontvangen. Te dien aanzien zou evenwel anders geoordeeld moeten worden, als zou blijken dat het Humanistisch Verbond zich zou ontwikkelen tot een organisatie die door een antitheïstische en antichristelijke leer de tendensen die het thans zegt te bestrijden, in wezen zou bevorderen.”

In een verdediging van het stuk merkte ds. Landsman op, dat de kerk het misverstand over haar tolerantie kan wegnemen door voor de vrijheid van het Humanistisch Verbond te pleiten. Even begrijpelijk als dat misverstand is de angst in hervormde kring voor een ontwikkeling van het Humanistisch Verbond in antitheïstische richting, ook al zien wij als „insiders” geen enkele reden voor die angst. Het behoeft geen betoog, dat wij blij zijn met de positieve toon die ten aanzien van onze levensovertuiging in het rapport doorklinkt. Er is zelfs gezegd, dat het wellicht aan te bevelen zou zijn, dat de kerk en het Verbond op bepaalde gebieden samenwerken. Dat leek nog slechts een paar jaar geleden tot de onmogelijkheden te behoren.

Nog een prettig geluid, uit de Groene:

„Ondanks de voortdurende en hier en daar zelfs scherpere vormen aannemende rassenstrijd in de Verenigde Staten, zou volgens niet officiële maar wel betrouwbare gegevens, het aantal huwelijken tussen zwart en blank toenemen. Volgens die gegevens zouden er alleen al in New York 70.000 van die gemengde huwelijken bestaan.”

Misschien wel de snelste weg naar een vreedzame samenleving.

De Groene vermeldt nog een ander plezierig bericht uit de Verenigde Staten, al doet dat wel wat wrang aan, nu wij zo kort geleden pas de fatale gevolgen heb-

ben ervaren van het feit dat in dat land de eerste de beste gek zich zonder meer een vuurwapen kan aanschaffen. Het bericht is er echter niet minder positief om:

„Als de proefnemingen — op wat? op wie? — bevredigend uitvallen, zal de politie van New York binnenkort niet meer zijn uitgerust met pistolen die kogels afschieten, maar met wapens die een soort hagelkorrels afschieten die hol zijn en een bedwelmend middel bevatten. Wie erdoor getroffen wordt, verliest voor enkele uren het bewustzijn, maar ondervindt er verder geen nadelige gevolgen van. Het lijkt ons nog zo'n gek idee niet.”

Ons ook niet, want het is weer een stap dichterbij de erkenning van de menselijke waardigheid en zou een oplossing kunnen zijn voor het probleem van al die bewapende gezagsdragers, waarvan allicht enige te snel en te gemakkelijk een mensenleven in de waagschaal stellen. Hoe gemakkelijk „de grote men” evenwel nog over het leven — van een ander! — denkt, bleek ons nog eens ten overvloede uit een televisieuitzending een paar weken terug. Presentator Nico van Vliet had 2500 willekeurige Nederlanders gevraagd naar hun mening over de doodstraf voor zeer ernstige misdrijven. Het antwoord was voor ons ontstellend: niet minder dan 40 procent was vóór. Nu kan men erover filosoferen wat al die mensen onder een „zeer ernstig misdrijf” zouden hebben verstaan, maar dat er in brede kring toch wel erg gemakkelijk over het leven van een medemens wordt gedacht, lijkt ons weer eens droevig bevestigd.

Zoals de doodstraf misschien een oplossing was na de berechting van de nazi-beulen in Neurenberg, zo zou zij dat wellicht ook kunnen zijn voor sommige Spaanse en Portugese leiders, die de fakkel van nazisme en fascisme nog steeds brandende houden. Buiten de perken schreef daarover kort geleden:

„Honderd Spaanse intellectuelen uit alle delen van het land — professoren, schrijvers en kunstenaars — hebben in een brief aan de minister van voorlichting en toerisme, Fraga Iribarne, de politie in Sama de Langreo (Asturië) aangeklaagd wegens het gruwelijk mishandelen van gearresteerde stakende mijnwerkers. Op 3 september j.l. is Rafael González dusdanig gemarteld, dat hij kort daarna is overleden. Op dezelfde dag is de mijnwerker Silvina Zapico gecastreerd. Van de mijnwerker Vicente Baragana werden de zaadballen verbrand. Ook vrouwen werden mishandeld en hun werd het haar afgeknipt.”

Wij zullen onze lezers verdere gruwelijkheden besparen; deze zijn voldoende om aan te tonen

hoe het fascisme — nog steeds — te werk gaat. Maar de jaren van voor de tweede wereldoorlog schijnen teruggekeerd, wanneer wij in aansluiting op dergelijke berichten lezen, dat uitgeweken Spanjaarden in Frankrijk worden gearresteerd onder beschuldiging van samenzwering tegen een „bevriende mogendheid” en dat met hen samenwerkende Fransen worden gevangen gezet wegens „samenzwering met misdadigers”. De Spaanse regering heeft medegedeeld, dat er geen onderzoek naar de folteringen zal worden ingesteld, de Franse regering legt een protest tegen de arrestatie naast zich neer, dat o.a. ondertekend was door Simone de Beauvoir, Jean-Paul Sartre, Louis Lecoin en Georges Brassens.

Op vragen van verontruste Engelsen over de vervolging van de oppositie in Portugal meende de Portugese ambassadeur in Londen geruststellend te kunnen mededelen, dat er in Portugal slechts 350 politieke gevangenen zijn. Gemakshalve had hij echter de duizenden die vele maanden in voorarrest zitten, zonder dat een aanklacht tegen hen wordt ingediend, weggelaten. Deze massale, willekeurige arrestaties veroorzaken een sfeer van angst, onveiligheid en terreur. Zo werden vorig jaar na de studentenstakingen, de demonstraties op 31 januari en 1 mei, 4000 mensen gearresteerd. Volgens het Portugese Statistische Jaarboek werden in 1961 in Portugal 3891 personen veroordeeld wegens „misdaden tegen de godsdienst, de staatsveiligheid en de openbare orde”. In hetzelfde jaar waren er 9736 personen voor deze „misdaden” gearresteerd door de Openbare Veiligheidspolitie en de Nationale Republikeinse Garde (in ons land welbekend door haar optreden bij de Nato-taptoe). Ondertussen is en blijft Portugal een gearresteerd lid van onze Nato.”

Dit laatste uit de Groene, ter voorlichting van hen die menen, dat het fascisme verleden tijd is of dat het althans ongevaarlijk is geworden. Portugal is onze bondgenoot, een land dat wij steunen, en Spanje ligt ook maar een paar honderd kilometer hier vandaan.

En plezierig geluid vonden wij in De nieuwe linie, waarin de heer Gerard van den Boomen schrijft:

„Jarenlang heb ik deelgenomen aan deze filmkeuring (de katholieke, Red. KA). Het werd voor mij steeds moeilijker in de noodzaak van deze nakeuring te ge-

loven. (...) Als in het overleg van de rijksfilmkeuringscommissies de katholieke stem op normale wijze kan doorklinken, moet dat voldoende zijn. Dan voorkomen we ook het door velen als hinderlijk gevoelde verschijnsel, dat de katholieken boven de Moerdijk films kunnen zien, die beneden de rivieren niet vertoond mogen worden. En aan de andere kant, dat in het zuiden vele niet-katholieken menen door een katholieke nakeuring betutteld te worden. (...) Maar als er dan toch eens een film wordt vertoond, die de katholieke toets der kritiek echt niet kan doorstaan? Dan zijn er nog altijd de katholieke bladen. Bovendien geloof ik, dat met een enkele door de rijksfilmkeuring toegelaten film die van specifiek katholiek standpunt bezien ontoelaatbaar is, geen man (of ziel) overboord is. (...) Er is nog iets. Als filmkeurder is het me herhaaldelijk overkomen, dat ik graag een film ontoelaatbaar had willen verklaren, die er — soms voor alle leeftijden — met vlag en wimpel doorheen kwam. Menige kitscherige, oppervlakkige, kwijlerige film acht ik funest voor de geestelijke hygiëne, ook al kan men de film volgens een specifieke katholieke morele maatstaf niets in de weg leggen. Ik geloof dat menig katholiek keurder soms met meer afkeer een showroom verlaat na het zien van een „toelaatbare” film dan nadat hij een film heeft afgekeurd.”

Zou de keurder daarvoor bevestigd katholiek moeten zijn? Het komt ons voor, dat het begrip zedelijkheid te eenzijdig wordt gezien als een kwestie van een streepje meer of minder bloot, terwijl een litanie van geweld en kitsch zonder bezwaar wekelijks over de bioscoopbezoeker wordt uitgestort. Niet alleen het fenomeen van de katholieke nakeuring, maar het gehele stelsel van normen volgens welke films worden gekeurd, moet op de helling, en wie weet eigenlijk wel de hele filmkeuring zelf. Die veronderstelt immers een onvolwassenheid van het publiek, dat men toch in zoveel andere opzichten wel au serieux neemt. En zou men die veronderstelde onvolwassenen willen opvoeden, dan moet ons toch van het hart, dat alleen slechte opvoeders hun kinderen van de gevaren in het geheel geen kennis laten nemen. Er zijn nogal wat filmproducenten die verbazend goed schijnen te weten waar de schreef ligt. Misschien zou hun invloed wel minder groot zijn, als er helemaal geen filmkeuring was, denken wij wel eens.

Please

Wees toch voorzichtig met de bomen. het kind stapelt er dromen in. vogels die niet uitvliegen voor morgen. wanneer kinderen van kinderen gereed staan met dezelfde dromen. wees toch voorzichtig met de bomen.

Gerard Heederik

TIEN JAREN RECHTEN VAN DE MENS

Op 10 december a.s. zal het tien jaren geleden zijn, dat de „Universele Verklaring van de Rechten van de Mens” door de Derde Algemene Vergadering van de Verenigde Naties werd aangenomen. Deze Verklaring omvat dertig artikelen, die deze rechten nader omschrijven en trachten te definiëren, zodat zij gedeeltelijk uit principiële verklaringen, ten dele uit rechten in de engere zin van het woord bestaan, ofschoon het uitsluitend om rechten gaat, waarop de individu t.o.z. van zijn eigen regering aanspraak kan maken.

Het eerste artikel brengt een soort filosofie: „Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen.”

De volgende artikelen brengen een aantal nadere bepalingen: recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van ieder persoon (art. 3); verbod van slavernij en slavenhandel (art. 4); geen wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing (art. 5); erkenning als persoon voor de wet (art. 6); gelijkheid voor de wet (art. 7); rechtshulp van bevoegde nationale rechtelijke instanties (art. 8); geen willekeurige arrestatie, detentie of verbanning (art. 9); voor een rechtbank geldt iemand als onschuldig, totdat zijn schuld bewezen is; geen zwaardere straf, dan die ten tijde van de overtreding van toepassing was (art. 11); geen willekeurige inmenging in persoonlijke aangelegenheden of aantasting van briefgeheim (art. 12); vrije verplaatsbaarheid binnen eigen land en naar andere landen (art. 13); asylrecht in andere landen (art. 14); recht op een nationaliteit (art. 15); recht om te huwen en een gezin te stichten (art. 16); recht op eigendom, hetzij alleen, hetzij tezamen met anderen (art. 17); vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst (art. 18); recht op vrijheid van mening en meningsuiting (art. 19); recht op vrijheid van vreedzame vereniging en vergadering (art. 20); recht van deel te nemen aan het bestuur van zijn land, rechtstreeks of door middel van vrij gekozen vertegenwoordigers; periodieke en eerlijke verkiezingen krachtens algemeen en gelijkwaardig kiesrecht (art. 21); recht op maatschappelijke zekerheid (art. 22); recht op arbeid (art. 23); recht op rust, eigen vrije tijd en vakantie (art. 24); recht op een redelijke levensstandaard en sociale voorzieningen (art. 25); recht op onderwijs (art. 26); recht op vrije deelname aan het culturele leven (art. 27); recht op een internationale orde, die de genoemde rechten verwezenlijkt; alle rechten en plichten van de individu dienen te worden vastgelegd bij de wet.

Een wereldgemeenschap

Het is duidelijk, dat deze rechten het beeld weerspiegelen, dat de meest geëvolueerde staten als verwezenlijikbaar in de toekomst beschouwen, ofschoon het moeilijk zou zijn ook maar een enkele staat te noemen, waar deze rechten in de praktijk voor 100 % gelden. Het beeld dat zij geven van de wereldmaatschappij is dat van een wereldgemeenschap, waarin de individuele staten nog slechts een administratieve functie uit zouden oefenen, die vastgelegd zou zijn door het internationale recht. Deze filosofie voor de wereldmaatschappij stamt uit het rationalistische en individualistische denken van de 18de en de 19de eeuw, terwijl de evolutie van onze tijd naar een industriële maatschappij, die zich geleidelijk zou spreiden over de gehele wereld een aantal problemen oproept, die men niet geheel in het kader van dit rationalistische beeld kan passen.

In de eerste plaats zijn er in het proces van sociale evolutie een aantal factoren werkzaam, waarover de mens geen bewuste controle bezit, nl. bevolkingsaanwas, natuurlijke hulpbronnen

en beschikbaar gebied. De kansen voor de bevolking van land A zijn geenszins gelijk aan die van land B.

Rechten, zoals die genoemd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, kunnen derhalve alleen effectief worden, als een zeker economisch peil bereikt is en wanneer een zeker sociaal evenwicht gegeven is. Indien een dergelijke situatie niet bestaat, kan zij vanzelfsprekend niet langs juridische weg geschapen worden.

Sociale ontwikkeling

Men moet de rechten van de mens derhalve meer zien als een catalyst, die bedoeld een bepaalde sociale ontwikkeling teweeg te brengen en die het aan individuen en sociale groepen gemakkelijker maakt om hun rol te accentueren en hun wensen grotere overtuigingskracht te geven. Dat sociale evolutie niet overal een geleidelijk proces, maar in een aantal landen „bewust geforceerd” wordt, is iets dat in een juridische structuur niet te verwerken is.

Indien land A besluit, dat het land B op korte termijn op economisch-industrieel gebied wil inhalen, dan kan dit niet, zonder dat aan de bevolking grote inspanningen worden opgelegd. Men zou dit als een „natuurrecht” van een nationale groep kunnen beschouwen, maar het groepsrecht overheerst dan volkomen de individuele rechten, totdat het gestelde doel geheel of voor een groot percentage verwezenlijkt is.

Groepsdoel en individuele doelstellingen berusten steeds op een compromis binnen de individu, die toekomst en heden tegen elkaar afweegt, en zeker meestal niet bereid is het heden geheel aan de toekomst op te offeren. In dit opzicht werken de wensen van de individu in de richting van het redelijke en normale, en dat hij over een aantal rechten beschikt, die hij te berde kan brengen, kan dikwijls zeker gunstig werken. Dat ook een demagogisch en politiek gebruik van deze rechten gemaakt wordt, zal dikwijls niet te vermijden zijn, maar dat de landen voortdurend elkaar onvolmaaktheid voor ogen houden, kan een gunstige werking hebben, als dit op redelijke en waardige wijze geschiedt. Anders is het, wanneer sommige landen het doen voorkomen, alsof zij aan alle postulaten voldoen en hun eigen „volmaaktheid” gebruiken om druk op anderen uit te oefenen.

Een gesteld ideaal

Het is een eerlijker uitgangspunt, dat het gestelde ideaal nergens bereikt is en dat er tijd nodig zal zijn het te benaderen, terwijl objectief gegeven factoren natuurlijk een recht op afwijking kunnen geven, vooral als de sociaal-economische evolutie nog in een beginstadium verkeert. Het is met de rechten van de mens als met zoveel dingen op mondiaal niveau: zij zijn noch volmaakt, noch geheel reëel, maar de wereld is er toch beter aan toe, wanneer zij bestaan, dan wanneer zij niet zouden bestaan, zelfs als men het demagogisch gebruik, dat ervan gemaakt wordt op de debetzijde stelt. Ook indien men aanneemt, dat de wereld meer in hiërarchische dan in egalitaire richting evolueert, is het toch nuttig, dat een te sterke aantasting van de levenssfeer van de individu een erkende methode en vorm van protest heeft. De uitoefening van rechten moet gekoppeld zijn aan een sociaal verantwoordelijkheidsgevoel, in dit geval t.o.z. van de mensheid in zijn geheel.

Men kan slechts hopen, dat dit mondiale verantwoordelijkheidsgevoel zal groeien, want alleen deze ontwikkeling kan aan de rechten van de mens een werkelijk constructieve betekenis geven.

B. Landheer

Het gebouw van de Verenigde Naties, oplichtend tegen de avondhemel: symbool van een nog onvervuld ideaal.

HONEST TO GOD een opzienbarend boek

Een poging tot een niet-supranaturalistische theologie

In Engeland heeft het boekje „*Honest to God*” (Oprecht jegens God) van dr. John A. J. Robinson, bisschop van Woolwich (een wijk in het centrum van Londen) opzien gebaard. Sedert de verschijning in maart 1963 beleefde het boekje reeds een zesde druk als pocket. Er komt binnenkort ook een Nederlandse vertaling uit. Toch is „*Honest to God*” geen gemakkelijke lectuur, zeker niet voor wijsgerig en theologisch ongeschoolde lezers. Doch velen, die zich anders niet met dergelijke lectuur vermoeien, willen het boekje lezen, omdat het geschreven is door een Anglicaanse bisschop, die een verdediger des geloofs behoort te zijn. Dr. Robinson schrijft dan ook: „Wij willen allermint het Christelijke Godsgeloof veranderen; maar wij willen voorkomen, dat dit Godsgeloof met een verouderde Supranaturalistische wereldbeschouwing overboord wordt gezet.” (p. 44)

Dat klinkt nogal tam. Toch is in orthodoxe ogen de poging van de bisschop om tot een Godsgeloof zonder supranaturalisme te komen, stellig revolutionair. „Waarschijnlijk niet revolutionair genoeg” – voegt dr. Robinson in zijn inleiding hieraan toe. Dit is een wijs woord, waarmee wij volledig instemmen. Inderdaad gaat dr. Robinson ver, maar in humanistische ogen niet ver genoeg.

Wat verstaat hij onder supranaturalisme? Hij stelt dat de bijbelse Godsopvatting zich een voorstelling van God maakt *boven* en *buiten* de wereld, die wij kennen. Via gebed en (in het Oude Testament ook) via offer kan de mens met deze God in de hemel in aanraking komen. De mens leeft op het *natuurlijke* vlak en *daarboven* is God (vandaar de term: *supra* (= boven)-*naturalisme*). Aan de hand van de naar Amerika geëmigreerde Duitse theoloog Paul Tillich stelt Robinson, dat men het woord „God” dichter benadert door gebruik te maken van het begrip „diepte”. Zo komt Robinson er toe, God te omschrijven als „de laatste diepte van ons wezen, de scheppende grond en zin van ons gehele bestaan”. (p. 44). Doch wel zeer onverwachts komt dan de stelling: „*God is liefde*”. Nu is deze stelling onder christenen gemeengoed, gezien de gelijkkluidende uitspraak in 1 Johannes 4 : 16. Doch Robinson haalt deze tekst *niet* aan. Hij wil terecht zijn geloof niet op bijbelteksten baseren. Aldus omschrijft hij zijn geloof: „Het geloof in God als liefde houdt in, dat wij in de zuiver persoonlijke ontmoeting met een medemens *datgene tegenkomen wat is*, de diepste meest waarachtige waarheid omtrent de structuur der werkelijkheid. Liefde is de grond van ons wezen, ons werkelijke tehuis.” (p. 49)

„God is liefde”

U ziet: inderdaad gaat Robinson niet van een bijbeltekst uit, maar van een algemeen-menselijke ervaring, nl. de *liefdeservaring*. Deze ervaring is voor ons mensen het meest *wezenlijke*. Derhalve is God liefde.

Met het bovenstaande hebben wij de kern van zijn betoog weergegeven. Ook al haalde Robinson in dit verband 1 Johannes 4 : 16 niet aan, toch meen ik, dat hij onder invloed van deze tekst tot de stelling: *God is liefde* kwam.

Met deze stelling heeft hij uit de puinhopen van het supranaturalisme datgene gered, wat volgens hem de kern van het Evangelie is. Nu is voor alle rechtzinnige christenen en voor vele vrijzinnige christenen inderdaad het geloof in God als liefde de kern van hun geloof. Bij

de rechtzinnigen dient het geloof in het kruis van Jezus als teken van de reddende offerdaad van Gods eniggeboren Zoon hierbij tot achtergrond en bij de vrijzinnigen de oude vader uit de gelijkenis van de Verloren Zoon, die zich over zijn verloren gewaande zoon ontfermt bij diens terugkeer. Doch wij, die de werkelijkheid bekijken zonder deze van kindsbeen af bijgebrachte associaties, kunnen maar niet zonder meer geloven in de gelijkstelling van de woorden *God* en *liefde*. Wanneer men het woord „God” opvat als het totaal der werkelijkheid, dan demonstreert deze werkelijkheid toch ook nog wel wat anders dan liefde! Reeds De Géneestet sprak van de natuur als „zielloos lieflijk en reed'loos wreed”. Er gaat zoveel leven – ook mensenleven – zinloos te gronde; zoveel bloemen worden in de knop geknakt; er is zoveel onverdiend leed *buiten* menselijk toedoen en *door* menselijk toedoen. De werkelijkheid is een majesteitelijke openbaring van scheppende en wetmatige krachten, maar een openbaring van liefde? Ja, ook een openbaring van liefde.

Want voor ons mensen is er de mogelijkheid, een medemens innig lief te hebben en dit is het grootste geluk, dat iemand overkomen kan. Niemand beter dan onze Brederode gaf uitdrukking aan deze „*minne*” in zijn „Amoureuze Liedekens”:

*De minne, die in mijn hartje leit,
Die zal niet eindigen, noch sterven;
Mijn liefje, dat ik door tegenheid
Al mijn lief zal moeten derven...*

*Al reis ik te land en over zee
En zwerf in vreemde stede,
Mijn liefs beeltenis draag ik mee,
in mijn genegenthede.*

En *Franciscus van Assisi* in zijn „Zonnelied”: „*O mijn God, ik dank u voor mijn zuster Clara; want Gij hebt haar gemaakt teder, rijver en stil. Door haar schijnt Uw licht in mijn hart.*”

Ja zeker, deze „*minne*” is het zaligste wat een mens beleven kan. Maar de mens beleeft nog zoveel anders, om maar te zwijgen van planten en dieren, die deze hoogste vorm van geluk waarschijnlijk niet kennen.

Albert Schweitzer vond een gelukkige beeldspraak om de plaats van de liefde in het geheel der werkelijkheid aan te duiden, namelijk: *als de warme Golfstroom in de koude Oceaan*.

Humane mogelijkheid

Wij kunnen het ook aldus stellen: *liefde is een humane mogelijkheid in de biosfeer**). Deze mogelijkheid is niet door ons vernuft geschapen, zoals werktuigen en machines, maar deze mogelijkheid is een in de mens ontstane veredeling en omzetting van de natuurlijke paringsdrift. Dit is een groot en ondoorgrondelijk wonder, waarin de scheppende grond van ons wezen zich openbaart. Maar deze scheppende grond openbaart zich evenzeer in haatgevoelens en in wreedheid, in wellust en honger, in redelijkheid en wijsheid. En daarom kan men nooit komen tot de identificatie van God als de grond der werkelijkheid met liefde. Deze grond, die in ons werkzaam is, veroorzaakt in ons de mogelijkheid tot liefde, maar hiernaast nog veel méér. Het is verleidelijk, om de ervaring, die voor de mens uniek en gelukzalig is, te vereenzelvigen met God. Doch deze identificatie doet

tekort aan de totaliteit der werkelijkheid, die niet met één woord te omschrijven valt.

Dat bisschop Robinson de supranaturalistische Godsconceptie heeft losgelaten is een belangrijke stap in de goede richting. Zijn al te vlotte en ondoordachte vereenzelviging van liefde met God bewijst, dat hij niet los is gekomen van vooringenomenheid. Tot een humanistische religiositeit is hij (nog) niet gekomen, want in zulk een religiositeit wordt liefde gezien als een openbaring van het onuitsprekelijke in de mens, maar niet als het wezen van het onuitsprekelijke zonder meer.

Assen

P. D. van Roijen

*) Deze term is ontleend aan Teilhard de Chardin: „Het Verschijnsel Mens”. Op de anorganische aardkorst is de „biosfeer” (de sfeer van het leven) ontstaan. In de loop van het evolutieproces is de mens in deze biosfeer ontstaan.

Vooruit vrouwen!

Achter de titel *Vrouwen vooruit!* – het aardige boekje van D. H. Couvee en Ansje H. Boswijk, behandelende de weg naar gelijke rechten – zit niet het kleine zweepslagje dat men bij het opschrift van deze boekbespreking kan voelen. Dat neemt niet weg dat het wel degelijk de tendens heeft de jonge generatie niet alleen wegwijst te maken in de geschiedenis van de vrouwenbeweging, maar tegelijkertijd appelleert aan haar strijdvaardigheid. Het boekje doet dit overigens op een alldoeltreffendste wijze.

De samenstellers hebben als het ware een schilderij gemaakt van tekeningen uit oude periodes, foto's, brieven, verslagen en citaten. Daardoor is zonder veel commentaar een beeld van de vrouwenbeweging ontstaan dat iedereen die het boekje ter hand neemt wel moet aanspreken. Er is veel waarover men nu kan glimlachen, er is veel waarover men zich na een halve eeuw nog boos kan maken, er is heel veel waarvoor men de grootste bewondering moet hebben en er is nog meer dat in de toekomst op afdoening wacht.

„Uit een rib gemaakt en toch wat te zeggen?... Nooit!”, zei een man op een vergadering voor vrouwenkiesrecht veertig jaar geleden. Het is nog maar twaalf jaar geleden dat dr. Marga Klompé in een interview verklaarde: „Ik ben geenszins feministe en de plaats van de vrouwen met gezinnen is voor alles in het gezin”. Mr. Marie Witteveen merkte na haar benoeming tot ambassade-raad op: „Ik ben geen doorgewinterde feministe, daarvoor heeft mijn liefde voor de muziek en de beeldende kunsten mij gevrijwaard”.

Mevrouw W. Wijnaendts Francken-Dyserinck citeert deze beide uitspraken in het decembernummer van *Vrouwenbelangen* en voegt er bitter aan toe: „Neen, doorgewinterd is geen enkele vrouw uit de tegenwoordige generatie. De wintertijd, toen in Zweden de ongehuwde vrouw als „een dorre tak” werd aangeduid en nimmer onder voogdij uitkwam, ligt een eeuw achter ons. Zelfs de snerpande voorjaarsvragen waaraan de daarop volgende generatie vrouwen het hoofd had te bieden, was nimmer het deel van de nu „geslaagden”. Gaven deze zich ooit rekenschap niet alleen van de arbeid voor haar verricht, het moeizaam trotseren van de conventie, maar ook van het bittere leed dat velen hebben moeten doormaken als een heilige overtuiging haar vervreemde van wie nog vastzaten in de beginnende van een uitsluitend mannenmaatschappij en die haar desniettemin tegenstaande voor alles dierbaar waren?”

Wanneer wij dit herlezen is het wel duidelijk dat de vrouwenbeweging zichzelf allermint heeft overleefd en er nog alle reden is om te roepen: *vooruit vrouwen!*

I.M.A.R.

Loonbeweging en humanistische beweging

Hebben die twee iets met elkaar te maken en draaien ze niet geheel los van elkaar in onderling niet snijdende kringen rond? Goeddeels wel, en zover dat het geval is, behoeft een algemeen humanistisch blad zich niet in actuele strijdvragen te storten.

Een vooraanstaand Nederlands industrieel leidde kortgeleden een redevoering over arbeidsverhoudingen in met de mededeling, dat hij juist terug was van een Afrikaanse reis, waar hij in één van de bezochte landen had gehoord dat er in een stammenstrijd pas duizenden slachtoffers waren gevallen. Daarmede wilde hij even het betrekkelijk belang illustreren van de problemen, waarover wij ons in Nederland plegen druk te maken. Het mag dan zo zijn, dat een duizendvoudige moord of zelfs één enkele moord ergens in het buitenland alles in de schaduw kan stellen wat zich op het toneel van ons binnenlandse miniatuurtheater voltrekt, wij worden niettemin dagelijks geconfronteerd met de dingen die zich daar afspelen. Wij moeten stelling nemen zowel ten opzichte van het grote als van het kleine, dat zich om ons heen voordoet en in beide gevallen moeten wij onszelf zover proberen te krijgen, dat wij niet alleen naar de belangenstandpunten luisteren, maar ook en vooral naar de stem van onze menselijke verantwoordelijkheid.

Is deze stem voldoende tot zijn recht gekomen in de strijd om lonen en prijzen, die in Nederland gevoerd is en nog steeds wordt voortgezet? De gewijzigde loon- en prijsverhoudingen betekenen een zekere mate van herverdeling van ons nationaal inkomen. Van de een wordt iets afgenomen en de ander krijgt er iets bij. De maatschappelijke groeperingen, waarbij de meeste van ons expresselijk of qua positie thuishoren, hebben vóór of tegen gestreden en zover de uitslag van de strijd langs de weg van overeenstemming is bereikt, moeten we deze aanvaarden en respecteren.

Verliezende partij

Er is een groep in onze samenleving, die niet aan deze strijd heeft kunnen deelnemen, dat

zijn degenen met een vast geldinkomen, bijv. de meeste trekkers van bedrijfspensioenen, de lijfrentetrekken, degenen, die van alimentatie afhankelijk zijn. Deze groep is, daarover behoeft geen enkele twijfel te bestaan, de verliezende partij in de strijd die zich buiten hem om heeft afgespeeld. Zijn reëel inkomen zal dalen naar gelang inflatie en prijsstijging zich voortzetten, voor de grote meerderheid van de leden van deze groep bestaat er geen mogelijkheid meer door deelneming aan het arbeidsproces voor compensatie van het verlies te zorgen. De bekende „vergeten” groep is andermaal vergeten, weinigen hebben zich er in de hitte van de strijd om bekommerd hoe aan enkele tienduizenden in de Nederlandse welvaartsstaat welvaart werd ontnomen, vooral omdat zij geen gelegenheid hadden actief in te grijpen in de botsing der belangengroepen. Met een variant op een woord van Stalin zou men kunnen zeggen, dat in onze maatschappij alleen de belangen meetellen van de groepen, die hun divisies aan het front kunnen inzetten.

Nee, de „vergeten” groep zal niet omkomen, daarvoor hebben wij nog altijd diensten voor sociale belangen, zij wordt alleen teruggezet. Men kan zich er verder van af maken met de bewering dat enige materiële achteruitgang nog geen afbreuk behoeft te doen aan menselijke waarden. Dit is zeker juist, het tekortschieten in menselijke verantwoordelijkheid is er alleen geweest in het kamp van de strijdende partijen, die zich doodgestaard hebben op hun eigen materiële belangen en niet de minste belangstelling aan de dag hebben gelegd voor een groep, die zich onbewapend op het slagveld bevond.

In een recente radioredevoering heeft dr. Van Praag humanisme eens gedefinieerd als zelfontplooiing in medemenselijkheid en zelfs als anti-egoïsme: „Dat wil dus niet zeggen: ontkenning van het eigenbelang, maar erkenning van het onverbrekelijke samenhangen tussen eigenbelang en menselijke gemeenschap.” De bewustheid en zelfs het inzicht in deze onverbreekelijke samenhang tussen hetgeen men

voor de eigen groep bereikt en wat de gevolgen hiervan zijn voor andere groepen, heeft in de loon- en prijsstrijd, zoals deze tot dusver is uitgevochten, ontbroken. Voor de humanist is er dus geen reden tot onverdeelde tevredenheid. Bij hem moet er een prikkel werkzaam worden nu en in de verdere toekomst om de zwakke groepen in onze samenleving hulp te bieden tegenover de machtsmiddelen van de georganiseerde belangen.

A. A. van Ameringen

In memoriam prof. H. R. Hoetink

Op 63-jarige leeftijd is, plotseling, gestorven professor H. R. Hoetink, hoogleraar in het Romeinse recht aan de universiteit van Amsterdam. Het is passend om hem ook in Mens en Wereld te herdenken, omdat hij aan het ontstaan en aan de eerste periode van het Humanistisch Verbond intensief heeft medegewerkt.

Voor de Nederlandse Volksbeweging had prof. Pompe een preadvies geschreven over het katholicisme, prof. Kohnstamm over het protestantisme en prof. Hoetink over het humanisme.

Dat was de reden dat hij, toen het H.V. in 1946 zou worden opgericht, werd uitgenodigd toe te treden tot een commissie die tot taak had een beginselverklaring te ontwerpen.

Aan het moeilijke en tijdrovende werk heeft hij intensief medegewerkt. Toen op 17 februari in Amsterdam de oprichtingsbijeenkomst werd gehouden, hield prof. Hoetink daar een rede, getiteld: *Het Humanisme in deze tijd*, waarin hij vooral inging op de normen die, hoewel niet van bovennatuurlijke oorsprong, volstrekt zijn, bovenwillekeurig. Aan het einde van die gedenkwaardige vergadering werd prof. Hoetink de eerste voorzitter van het Verbond. In die functie schreef hij een diepgaande en uitvoerige studie – op verzoek van het H.V. uitgegeven bij Van Loghum Slaterus – *Humanisme en Socialisme*.

Een organisator was prof. Hoetink niet, hij was een geleerde die, verre van zich in een ivoren toren op te sluiten, zich wel opsloot in zijn studeerkamer, maar daar drongen ook vele maatschappelijke en actuele problemen door, zodat van een kamergeleerde niet gesproken mag worden. De leiding van het Verbond liet hij spoedig over aan Van Praag en zijn wetenschappelijk werk liet hem niet toe zich verder nog zeer actief met het Verbond bezig te houden. Er is zelfs de laatste jaren een zekere verwijdering gekomen, door oorzaken die mij onbekend zijn. Maar het Verbond moet dankbaar erkennen dat prof. Hoetink zijn grote gaven en uitzonderlijke intelligentie in dienst heeft gesteld van het humanisme, toen het, in de beginperiode, aan de autoriteit van zijn persoon veel heeft gehad. Hij was, hoe zijn verhouding tot het H.V. ook was, een humanist die in zijn juridische studies en in zijn historische studies – want de geschiedenis, niet alleen van het recht had zijn grote liefde – diepzinnig heeft geschreven over de kernproblemen van objectiviteit en subjectiviteit.

Wij zullen deze uitzonderlijke geleerde en deze veelzijdige veelweter met eerbied blijven gedenken.

H. Bongers

P. Krug

De sultan en de rechter

Van sultan Mehmed II (1451–1481), de veroveraar van Constantinopel, wordt het volgende verhaal verteld:

Tussen 1463 en 1469 liet Mehmed een moskee bouwen, die zijn naam zou dragen. De architect, onder wiens leiding het bouwwerk tot stand kwam, was de Griek Christodoulos. Deze Griek maakte twee van de hoofdpilaren korter dan in de opdracht was aangegeven, aangezien hij niet wilde dat de pilaren in de nieuwe moskee groter zouden worden dan die van de befaamde Aya Sophia, welke, zoals bekend, in de 4de eeuw onder de Griekse keizer Justinianus werd gebouwd. De sultan ontstak in woede toen

hij bemerkte, dat de opdracht niet volgens zijn wens was uitgevoerd en liet de architect beide handen afhakken. Deze wendde zich echter tot de rechter met de klacht, dat de sultan hem be-roofd had van zijn middelen van bestaan, waarop een ieder recht heeft. De sultan en de architect kregen beiden opdracht voor de kadi te verschijnen.

De sultan trad het gerechtsgebouw binnen en wilde gaan zitten, maar kreeg van de rechter bevel te blijven staan, aangezien hij van een ernstige misdaad was beschuldigd. De sultan erkende schuld te hebben en werd volgens het gangbare recht veroordeeld. Na de uitspraak wierp de rechter zich ter aarde voor de sultan en kuste zijn voeten. Op dat moment gleed een tamme adder uit zijn mouw. Sultan Mehmed vroeg wat dit te betekenen had, waarop de kadi hem vertelde, dat de slang de sultan gedood zou hebben, wanneer deze de wet niet gehoorzaamd had.

„Rechtvaardige rechter,” antwoordde de sultan en toonde een bijl, die hij onder zijn mantel had verborgen. „Ik zou uw hoofd hiermede gespleten hebben, wanneer u mij vrijgesproken had en aldus onrechtvaardig had gehandeld.”

Kroniek van het internationaal gebeuren

Vorige maand sprak ik u over de oude mannen van Europa: Adenauer, MacMillan en De Gaulle. Op dit moment zijn de beide eersten reeds teruggetreden achter de coulissen van het politieke toneel, waarop zij zo lange tijd hoofdrollen hebben vervuld. Het is moeilijk nu al een oordeel uit te spreken over hoe ze dat hebben gedaan.

Toch kunnen we, als we ons boven het partij-politieke vlak proberen te verheffen, wel al zeggen dat voor beiden genoeg positieve punten gelden, dat zij ondanks hun eveneens aanwezige tekortkomingen, als waardevol kunnen worden beschouwd voor de tijdsperiode, waaraan zij in politiek opzicht mede vorm hebben gegeven. Het is niet anders mogelijk dan dat de waardering daarvoor zich zal uiten in onderscheidingen en orden die de beide politici de komende tijd ten deel zullen gaan vallen. Maar we staan toch wel even vreemd te kijken als het Vaticaan – paus Paulus – de voormalige bondskanselier begiftigt met de Heilige Orde van Christus.

Nu is een dergelijke orde voor de meeste van ons toch al een grote onbegrijpelijkheid, maar wanneer wij voldoende tolerantie kunnen opbrengen voor een instelling als het Vaticaan – een merkwaardige mengeling van religie en staatkunde – en wij proberen daarna de figuur van Christus te benaderen zoals die voor christenen moet zijn, dan dachten wij ons een Heilige Orde van Christus meer toe aan mensen als Abbé Pierre dan aan iemand als Adenauer die zich allerminst in bijzondere mate verwant met Christus heeft betoond.

Mensen uit zijn directe omgeving zijn het er vrijwel unaniem over eens dat „der Alte” het tegenovergestelde van een aangenaam mens was. Dat doet uiteraard niets af aan zijn staatsmanschap, maar wel aan zijn geschiktheid voor een orde zoals hem nu door het Vaticaan is verleend. Een orde overigens die vóór hem ook al werd verleend aan Franco. Maar we hadden gedacht dat er sindsdien wel iets was veranderd in Rome. Zulks had men tenminste mogen verwachten na een pontificaat als dat van Joannes XXIII en na de overwinning van het progressieve deel der kerk bij de laatste pauskeuze.

Mens en Wereld verschijnt om de veertien dagen

Hoofredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers,
dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof.

Redactiesecretaris:
H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4,
telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische
organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50
buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

Meer dan gelijke kansen

Wat zelfs de sluwe onbuigzame Adenauer niet is gelukt, speelde MacMillan vanaf zijn ziekbed wel klaar: de man de pas af te snijden die logischerwijze het meest in aanmerking kwam hem op te volgen. Old Harold had al even weinig op met minister Butler als Adenauer met Erhard, want Butler behoorde nu eenmaal tot een geheel ander deel van de partij dan waaruit MacMillan zelf voortkwam. Zoals velen weten is de progressief denkende Butler op het laatste moment toch gepasseerd ter wille van de meer traditionalistische Lord Home. Een indrukwekkend op de kop zetten van de bestaande ontwikkeling binnen de partij zoals ook bleek uit de grote moeilijkheden die het even intern dreigde te geven. Maar met het spookbeeld van de Labourdreiging voor ogen en in een land waarin ook de politiek aan goede manieren onderworpen is, bleken de moeilijkheden toch te bezweren.

Dat behalve in het persoonlijke vlak deze opvolging geen al te grote betekenis heeft gekregen in de politieke werkplaats der Tories blijkt gelukkig uit het rapport waarmee de partij voor de dag is gekomen voor de grootscheepse hervorming van het Britse wetenschappelijke onderwijs. Het steekt het onderwijsprogramma dat Labour in Scarborough ontvouwde en dat van een revolutionaire visie getuigde, naar de kroon.

Als motto voor het rapport dient de verklaring: „Allen die in staat zijn een volledige universitaire studie te volgen moeten daartoe in staat gesteld worden.” En dat doet het in het rapport vervatte programma dan ook: in de komende vijftien jaar dient het ten behoeve van het hoger onderwijs uitgetrokken budget drie-en-half maal in omvang toe te nemen, in tien jaar tijd wordt ruimte gemaakt voor 174.000 studenten meer dan de nu aanwezige 216.000.

Zes nieuwe universiteiten zullen verrijzen aan de rand van grote industriesteden; de bestaande universiteiten zullen worden uitgebreid zodat zij geschikt zijn om elk 10.000 studenten te herbergen. Special Institutions voor zuiver wetenschappelijk „post-graduate”-werk zullen worden ingericht, waardoor de studieduur aan de gewone universiteiten kan worden teruggebracht tot een maatschappelijk te aanvaarden aantal jaren. En dat zijn nog maar enkele punten uit het veelomvattende programma.

Wat voor regering Engeland volgend jaar ook zal krijgen – Labour of Tory – de Britten mogen zich gelukkig prijzen, want een volk dat bouwt aan zijn onderwijs, bouwt aan zijn toekomst.

Zelfwerkzaamheid

Ook in Frankrijk is men bezig het huidige universitaire onderwijs op de helling te plaatsen. Maar hier is het niet de regering (of de toekomstige regering) die het initiatief heeft genomen, daar zijn het de studenten zelf. De machtige Franse studentenunie, de UNEF, heeft op haar jaarlijks congres in Dijon een plan aangenomen dat voorziet in een geheel nieuwe methode van wetenschappelijk onderwijs. Niet langer zal het accent komen te vallen op de hoorcolleges, maar in plaats daarvan op werkcolleges. Men denkt in kleine groepen van ongeveer vijftien studenten voortaan zelfstandig, in overleg met een hoogleraar, te gaan werken, studeren en wetenschappelijk onderzoek te verrichten.

Men gaat bij dit alles uit van de opvatting dat

men zich het beste wetenschappelijk op een taak in de maatschappij kan voorbereiden door reeds tijdens de studie actief en creatief binnen deze wetenschap werkzaam te zijn. Bovendien heeft dit het voordeel dat men ook al gedurende de studie direct zinvol werk kan verrichten voor de maatschappij.

Het is duidelijk dat, wil dit plan doorgang kunnen hebben, er veel zal moeten veranderen op de Franse universiteiten. Practicaruimten dienen verbeterd, evenals de outillage en het systeem der verschillende bibliotheken. Er dient verandering te komen in de positie van hoogleraar tegenover student; niet langer staat men tegenover elkaar in een dialoog, maar men zal samen moeten werken naar een van te voren beraamd doel. In groter verband zal de integratie van het wetenschappelijk onderwijs binnen het maatschappelijk nut tot gevolg krijgen dat de planning van projecten ongetwijfeld de scheidingen tussen de diverse faculteiten zal gaan doorbreken en men zodoende ondanks de enorme modernisering het oude ideaal van de universitas weer dichterbij zal benaderen. Tenslotte wordt er door deze revolutionaire hervorming ook nog iets anders mogelijk: een nieuwe, zinvolle benadering van de studiebeloning, het studieloon.

R. B.

Aan onze abonnees,

Wij verzoeken onze abonnees om het abonnementsgeld voor 1964 van f 7,50 (voor leden van humanistische organisaties f 5,-) over te schrijven op girorekening no. 304960 ten name van het Humanistisch Verbond, Utrecht. Graag met op het girostrookje de omschrijving:
ab. geld Mens en Wereld 1964.

Voor uw welwillende medewerking onze welgemeende dank.

De administratie

De rechtvaardige verdeling

Reeds eeuwenlang genieten in Turkije de verhalen over Nasreddin Hoca grote populariteit. Deze legendarische figuur, die men zou kunnen vergelijken met onze Tjil Uilenspiegel, verwierf tijdens zijn leven (± 1400) grote faam om zijn sluwheid, zijn kwinkslagen en zonderlinge escapades. Vaak werd zijn oordeel gevraagd in geschillen. Op een dag wendden drie mannen zich tot hem, die verschil van mening hadden gekregen over hun aandeel in een zak walnoten. „Verdeel deze zak met volstrekte rechtvaardigheid,” vroeg één van hen. „Rechtvaardigheid is niet voldoende,” zei de tweede, „verdeel zoals Allah zou hebben verdeeld.” „Ja, zoals Allah zou hebben verdeeld,” stemden de andere twee in. Nasreddin Hoca nam een walnoot en gaf deze aan de derde man. Daarna reikte hij een handvol walnoten aan de tweede en schonk de rest aan de eerste. De mannen protesteerden, aangezien zij dit geen rechtvaardige verdeling vonden. „Dwazen!” sprak Nasreddin Hoca, „sinds wanneer verdeelt Allah alles gelijkelijk onder de mensen? Zoals Allah het verdeeld zou hebben, zó heb ik het verdeeld.”

P. Krug

UNIVERSEEL HUMANISME

Deze woorden komen voor in de inleiding tot Den Doolaards in 1962 verschenen boek „Prinsen, Priesters en Paria's, Reizen door India en Thailand”. * Dit werk is „gegroeid uit twee lange reportages, geschreven in opdracht van de „Gelderlander Pers”. Verderop staat er dan, „dat de krant (een katholieke) en zijn afgezant hetzelfde denkbeeld huldigen: de noodzaak van een nieuw en universeel humanisme, bestaande uit een poging tot respectvol begrip van de medemens”.

Dat de Gelderlander in de rij der katholieke dagbladen een eigen plaats inneemt, wat o.a. blijkt uit de wijze waarop Pater van Engelen de rubriek over het Nederlandse humanisme verzorgt, is de lezers van Mens en Wereld bekend. Dat dit in deze woorden nog op een andere manier uitkomt, lijkt mij belangrijk genoeg, om het hier te vermelden.

Dit boek zal inderdaad bij kunnen dragen tot een beter begrip van land en volk in India, „tegelijk een halve dag en dertig eeuwen van Europa verwijderd”. De schrijver verstaat de kunst uit zijn eigen huid te kruipen (en de aandachtige lezer dit mee te laten doen) om zich te verplaatsen in de geestesgesteldheid van mensen, die in menig opzicht zo ver van hem (en van ons) afstaan, maar toch als medemens ervaren worden. Aan respectvol begrip voor de oosterling ontbreekt het hem zeker niet. Dit blijkt bijv. uit wat hij schrijft over de traditie van het kastewezen en die van de aanbidding van de koe, welke beide door de gemiddelde westerling enkel negatief beoordeeld worden. Zonder die kant ervan ook maar een ogenblik uit het oog te verliezen komt hij tot een iets reëler oordeel. Het blijkt ook uit de wijze, waarmee hij omgaat met oude, maar nog levende mythen, met het geloof (wees voorzichtig met dit woord, geef het geen typisch westerse bijmaak) aan veel goden, met de symbolen van het Hindoeïsme enz. En ten slotte dankt hij het ongetwijfeld aan deze volgehouden poging begrip te hebben voor wat hem zo vreemd is, dat hij erin slaagt over het Boeddhisme twee hoofdstukken te schrijven, waarin de gebruikelijke misverstanden en het aanleggen van de eigen maatstaf achterwege blijven en waarin de positieve invloed op de aanhangers ook zijn plaats krijgt.

De keerzijde van de medaille wordt de lezers niet onthouden. In bewogen woorden spreekt Den Doolaard over de onvoorstelbare armoede en de daaruit voortvloeiende ellende. Hij steekt niet onder stoelen en banken, dat daar veel te weinig aan wordt gedaan. Hij uit zijn bezorgdheid over de negatieve invloed, die er van de godsdienstige traditie juist in dit opzicht op de nog veelal primitieve samenleving uitgaat en in samenhang hiermee over de toekomst van India. „Na drie maanden reizen door India”, waarbij de schrijver er voortdurend op bedacht was zich onder de mensen te begeven en voor zover mogelijk hun leven te leven, „kwam ik tot de slotsom, dat Nehroe en de zijnen... voor een schier bovenmenselijke taak staan. Tevens ben ik er echter grondig van overtuigd, dat er daarginds, om het scherp te stellen, over het lot van de democratie in de ontzaglijke Eurasische landmassa wordt beslist.”

Het voorafgaande zal, naar ik hoop, voldoende zijn om duidelijk te maken, dat dit boek veel lezers verdient om de informatie, die het verschaft, om de geest, waarin het geschreven is en ook om de boeiende verteltrant. Pr.

* Uitg. Em. Querido's Uitgeverij N.V. 1962; 286 pag. tekst en 32 bladz. foto's, op een na alle van de schr., geb. f 14,90.

IK denk er ZO over

Vanuit de verte

In M. en W. d.d. 26-10-'63 lees ik als onderschrift van de Red. K. A. onder het artikel Pro en Contra:

„Het – toch al zwakke – argument, dat wij de zaak van hieruit zo moeilijk kunnen beoordelen...” Aangezien dit argument vaak gebruikt wordt om iemand de mond te snoeren, zou ik gaarne instemming met de bewering van K. A. betuigen. Mijn ervaring is steeds geweest dat mensen die in een vreemd land verblijven, vooral als dit lang is geweest, hun frisse kijk kwijtraken en vaak helemaal niet zo'n goed oordeel omtrent bepaalde ethnologisch-ethisch-sociale kwesties hebben. Wat betreft het vroegere Ned. Indië, drukte ik dat meermalen zo uit: Luister nooit wanneer het om dergelijke

zaken gaat naar een oud-gast, die twintig of meer jaren in Indië geleefd heeft.”

Paradoxaal zegt Keyserling in zijn „Amerika der Aufgang einer neuen Welt”. „Ik ben zes maanden in Amerika geweest, dat is drie maanden te lang voor een goed oordeel.” Dat is natuurlijk een boutade, maar karakteristiek. Destijds was de bekende journalist dr. Van Blankesteijn korte tijd in Indië voor een studiereis. Hij wist er meer van, had althans een gezonder oordeel dan twintig oud-gasten bij elkaar. Maar hij had zich dan ook „vanuit de verte” terdege voorbereid.

Men moet niet te dicht met de neus op iets gedrukt staan om het goed te zien. Wel moet men gedocumenteerd zijn. T. J. Eskes

De Paus had groot gelijk

Ofschoon ik tot dezelfde levensbeschouwelijke groep behoor als mej. Ter Heege, kan ik mij waarlijk niet vernederd of beledigd gevoelen door de uitlating van paus Paulus VI, dat het atheïsme een gevaar is voor de mensheid (zie M. en W. van 9 nov. 1963).

Voor de paus, die nu eenmaal de taak heeft het geloof te bewaren en de kerkelijke organisatie in stand te houden, moet het atheïsme een louter negatief en destructief verschijnsel betekenen. Het spreekt dan ook van zelf, dat hij dit een gevaar acht en, als hoofd van de rooms-katholieke kerk, daartegen waarschuwt. En als de paus een goed christen is – wat ik vooralsnog moet veronderstellen – dan gaat zijn bezorgdheid ook uit naar de atheïsten zelf, die immers naar zijn overtuiging de „genade des geloofs” moeten derven en in onmiddellijk gevaar zijn.

Zelfs wie deze bezorgdheid niet kan delen, zal toch eerder de mening van paus Paulus moeten eerbiedigen en waarderen dan zich daardoor gekrenkt voelen.

Maar eigenlijk: moeten wij niet erkennen, dat de paus groot gelijk had, en moeten wij ons niet geheel met zijn opvatting verenigen?

Het toenemende atheïsme, in louter negatieve zin, is zonder enige twijfel een ernstig gevaar. Het onthecht mensen aan een geestelijke gemeenschap en dat veroorzaakt altijd hachelijke situaties. Wij weten dit en wij kennen dat gevaar. Ook wij maken ons bezorgd over de buitenkerkelijken, waaronder wij velen weten die tot een uitzichtloos nihilisme zijn vervallen en zich nog slechts met een grof materialisme staande houden. Dat is het gevaar, waarvan de paus sprak. Dat is het zelfde gevaar, dat wij pogen te keren door deze mensen te winnen voor het humanisme. *)

Uiteraard is er een verschil van standpunt. Terwijl de paus op de ene oever met kommer ziet hoe mensen de vaste bodem van het christendom verlaten om zich in de verraderlijke wilde stroom te storten, ontsteken wij vuren op de andere kust om hen de plaats te wijzen waar zij weer kunnen staan. Ons zicht op het gevaar van die stroom is natuurlijk anders en in zekere zin meer hoopgevend dan dat van de paus. Maar het gevaar is het zelfde.

De geachte inzender heeft m.i. paus Paulus VI onrecht gedaan met haar beschuldiging; ook met haar sarcastische vraag, wat de pausen

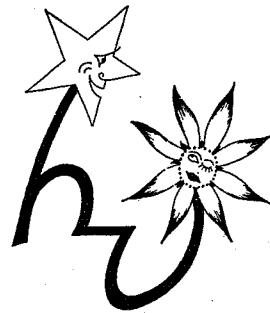
(lees: de kerken) hebben kunnen bereiken om de wereld beter bewoonbaar te maken.

Het is, dunkt mij, voor geen betwisting vatbaar dat sinds de tijd van de volksverhuizingen de westerse wereld steeds beter bewoonbaar is geworden en dat de kerken daartoe in niet onbelangrijke mate hebben bijgedragen. Het is voor een twintigste-eeuwse geest uitermate gemakkelijk om het beter te weten dan middeleeuwse pausen en bisschoppen, vooral als men uit de kerkgeschiedenis alleen de „donkere bladzijden” kent.

Het misstaat echter een atheïst niet te erkennen, dat in onvoorstelbaar barre tijden de kerk eeuwenlang het enige is geweest dat de mens in Europa het vertrouwen gaf om verder te leven.

Mr. F. Doeleman

*) Om misverstand te voorkomen merk ik op, dat het humanisme zeker niet het enige punt is, waar men aan land kan gaan. Ook zullen er zeker „atheïsten” zijn, die zich geen „humanist” noemen maar toch zullen staande houden, dat hun „atheïsme” niet louter negatief is en wel degelijk als een positieve levensovertuiging wordt ervaren. Doch dan hebben zij aan het „atheïsme” in zijn oorspronkelijk negatieve zin een nieuw en positief element toegevoegd, terwijl zij dit geheel toch „atheïsme” bleven noemen. Het behoeft geen nadere toelichting, dat dit in positieve zin aangevulde atheïsme iets anders is dan dat waartegen de paus waarschuwde.

„Maakt u zondagsmorgens altijd zo'n geestelijk leven op de radio?”

Indien U zich in de rijen der humanisten heeft geschaard en tevens lid van de Partij van de Arbeid is,

sluit U dan aan bij de groeiende

HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP

in de P.v.d.A.

Abonneert U op ons maandblad

„Vernieuwing”

(f 1,75 per jaar)

of vraagt een proefnummer

Het secretariaat der H.W.G., Haagweg 210, Leiden, verstrekt gaarne inlichtingen.

Heden overleed geheel onverwacht onze lieve Moeder, Behuwd- en Grootmoeder,

MARIA SOPHIA SERVERUS

Weduwe van Karel Schnepper in de ouderdom van 80 jaar.

Ch. W. Schnepper.

M. S. van Beek-Schnepper en Kleinkinderen.

's-Gravenhage, 15 november 1963
Soendastraat 20

De teraardebestelling heeft dinsdag 19 november op de begraafplaats Oud Eiken-Duinen plaatsgehadt.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?
U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen (porti-kosten inbegrepen) door storting op girorek. 304960

Wat ben ik eigenlijk?	f 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75
De dag ligt voor ons	- 0.35
Humanisme en opvoeding	- 0.95
Modern Humanisme	- 1.75
Beginnel en Doel v/h Hum. Verbond	- 0.25
De idee v/d Openbare School	- 0.60
Studiekosten	- 1.25
Echt en onecht in geloof en ongeloof	- 0.75
Humanisme en Rede	- 2.25
Humanistische Gedachten (2e druk)	- 1.25
Humanisme en Sociale Gerechtigheid	- 1.25
Oorlog en Vrede	- 0.30
Openbaar en daarmee gelijk te stellen Onderwijs	- 0.30
Wat is eigenlijk Humanisme?	- 0.15

Een volledige brochurenlijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

Heden is de kalender 1964

verschenen prijs f 2.50

Uw bestelling wordt gaarne ingewacht
Centraal Bureau

Humanistisch Verbond, Oudegracht
152 - giro 304960 - Utrecht

Humanistische Stichting

Socrates

Oudegracht 152, Utrecht

Landdag Socrates

Op 8 december a.s. zal op deze landdag het onderwerp:

OUDE EN NIEUWE HUMANISTEN

aan de orde worden gesteld.

Spreekster: mevr. Dr. Annie Romein-Verschoor.

Co-referent: Drs. D. J. Faber.

Plaats: „**Erasmushuis**”, Oudegracht 152, Utrecht.

Aanvang: 10.15 uur. Einde: 16.00 uur.

Kosten f 3,50 per persoon. Donateurs en contribuanten „Socrates” f 1,25. Koffie en thee inbegrepen. Lunch f 3,- (niet verplicht).

Aanmelding: Secretariaat Humanistische Stichting „Socrates”, Oudegracht 152, Utrecht.

Giro no. 58 22 93. Telefoon 030-1 01 63 en 2 95 63.

Tijdige betaling per giro wordt op prijs gesteld.

G I R O

6168

Stichting Steunfonds

Praktisch Humanisme

te Amersfoort, Curaçolaan 16c

De verzekeringsindex van alle INDEXBENADERINGS-polissen is thans gesteld op het indexcijfer 1962 van het C.B.S., zijnde 127 (1961 was 123),

Sinds 1958 zijn de verzekerde kapitalen verhoogd met 8,55% en in koopkracht gelijk gebleven. Wilt u hiervan meer weten, vraagt dan inlichtingen en brochures.

N.V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ

AURORA

STADHOUDERSKADE 1a. AMSTERDAM Telefoon 020-18 55 55

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER - DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekering voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.